

De preek, de ophef en de Ander

Reflectie op een retorische kettingbotsing

Jan Sonneveld¹

Het zal je overkomen: je preekt zoals je elke zondag gewend bent te doen. Maar ineens gebeurt er iets: grote ophef. Doutzen Kroes prijst je aan bij haar 7 miljoen volgers op Instagram. Een groep mensen roept in haar kielzog: *'Zie Je Wel!'* Een andere groep schrikt: *'Nee, dit kan toch zo niet!'* Het is de realiteit van spreken in deze tijd. Dankzij livestreams en Youtube is de preek direct onderdeel van het publieke debat. Of we dat nu prettig vinden of niet. En dat vraagt iets extra's van predikanten.

Zelfonderzoek

Politici en andere publieke leiders kunnen er al jaren over meepraten. De ophef rond de preek van Paul Visser deed me dan ook denken aan een gesprek dat ik had met een politiek leider, ongeveer een jaar geleden. Hij verzuchtte hoe zwaar het is om te midden van die constante stroom van vluchtige - en steeds grotere - woorden zijn werk te doen. Als je van ophef naar ophef leeft - zoals de politiek vaak aanvoelt - zijn adrenaline en primaire angst, verbittering of woede je brandstof. Zie de ander dan nog maar eens staan, als een geliefd kind van God. Het lukt je bijna niet meer. Roepen woorden ongemak op? Dan slopen we eerst de bron van de woorden, voor we onszelf afvragen waar ons ongemak nu écht vandaan komt. Wij mensen voeren het publieke debat meer en meer als een verzameling open zenuwen. We luchten online ons hart, zonder filter. De preek is op Youtube geen woord namens God meer, maar een zoveelste mening of maatschappelijk standpunt.

Retorische kettingbotsing

Toch wil ik de ophef rond deze preek niet te snel afdoen, als een toevallig slachtoffer van de tijdgeest. Een preek gaat nooit zomaar viraal. Terugkijkend zie ik twee elementen die de preek tot een dankbare brandstof voor de ophef maakte. Laat ik het een 'retorische kettingbotsing' noemen:

- 1) De preek raakte aan maatschappelijke onderstromen van angst, onzekerheid en woede. En ja, aan een oprecht verlangen naar waarheid. Profetische missie geslaagd, zou je zeggen. Het maakte de preek actueel en relevant. Maar mensen hebben in deze gistende, broeiende tijd behoefte aan meer: concrete woorden voor dagelijks gedrag. En precies daar stopte de preek. En je weet: de vluchtige Twitteraar maakt geen onderscheid, zolang woorden ruimte laten voor driftige interpretatie.
- 2) De gekozen woorden en retorische technieken in de preek raakten - onbedoeld - nét genoeg aan de trucjes waarin populistische oproerkraaiers en 'opiniemakers' zich wentelen. Kleine feitelijkheden in de preek klopten net niet, of hadden meer context nodig om duidelijk te zijn. De gemiddelde luisteraar is van overheidsbeleid nauwelijks op de hoogte. Maar klinkt het herkenbaar of raakt het een snaar? Dan weet de vluchtige Twitteraar al gauw genoeg.

Het gelaat van de Ander

Maatschappelijke onzekerheid en woede uiten zich in grote woorden, grove pennenstreken en snelle, keiharde oordelen. En in die context moet de predikant in 2021 zo'n beetje profeet, pastor

¹ Jan Sonneveld (<https://byspeech.nl>) werkt als speechschrijver, adviseur, trainer en coach voor leiders en sprekers.

en psycholoog tegelijk zijn. Een onmogelijke taak. En toch moet je iets. Wijsheid zoeken en je in je woordkeuze verhouden tot de golven van deze tijd. Als vaccin tegen het gisten en broeien wordt van hen een 'tegengist' gevraagd: woorden die Vrede brengen, te midden van de onrust. Maar hoe ga je daarbij om met die primaire woede, met die onrust? Hoe preek je prudent en wijs, maar ook scherp en kritisch in deze tijd? En wat kan de prediker leren van andere sprekers, die hun hoofd boven het maaiveld van de publieke opinie uitsteken? Hoe blijf je staande in een orkaan van meningen? En hoe ga je verder na de storm? Het zijn grote vragen, waar ik geen makkelijk antwoord op heb. Had ik die wel, dan zou ik in de val van de makkelijke antwoorden trappen en precies doen waar ik me bij anderen zorgen over maak. Het leven is op dit moment complex. Maar je kunt - en moet - deze dilemma's wel eerlijk onder ogen zien, preek voor preek. In mijn werk als speechschrijver en adviseur van leiders hanteer ik daar een aantal praktische vuistregels voor. Niet uit angst voor ophef, maar juist uit oprechte zorg voor de ontvanger: zelfs de meest boze, vluchtige reactie kan (vrij naar Levinas) een afspiegeling zijn van 'het gelaat van de Ander' - die een appèl doet op mijn verantwoordelijkheid - en in wiens luide mening ook mijn eigen boosheid en onrust zich spiegelt...

1) Zie het secundaire publiek

De preek komt ook buiten de veilige muren van het kerkgebouw: livestream en Youtube maken het woord tot publiek bezit. Bedenk vooraf: wie kijkt er nog meer, straks op Youtube? Neem ook dit secundaire publiek serieus: spreek hen gerust persoonlijk aan.

2) Luister met Andere oren

Een preek gaat niet snel viraal. Maar het kán wel. Stel jezelf vooraf de vraag: hoe leest of hoort een nietsvermoedende luisteraar dit? En heb je het gevoel dat je woorden buiten de kerkmuren (of achter de camera) verkeerd geïnterpreteerd kunnen worden? Benoem het. Het voelt misschien als indekken, maar in werkelijkheid neem je zo elke luisteraar serieus.

3) Openheid en kwetsbaarheid

Preken doe je boven het maaiveld. Wie retorisch kaatst, kan de bal verwachten. Dat vraagt een open houding: mag er weerwoord zijn? Ja, mits liefdevol, redelijk en inhoudelijk gebracht. De predikant kan van publiek en pers een reactie verwachten, ook al is dat niet altijd fijn. Komt er tegenwind? Ontvang die met een open houding en verantwoord je juist wél. Dat is niet makkelijk: veel mensen zijn maar moeilijk in staat om evenwichtig feedback te geven. Maar juist in de omgang met kritiek zijn de ogen van de ander op je gericht. Je bent een mens, maar belichaamt tegelijk ook het pastorale ambt.

4) Formuleer precies

Juist bij teksten die breed te interpreteren zijn, draait het om precisie. Wat bedoel je wél en wat níet? Voor je gevoel gaat dat misschien in tegen geïnspireerd en geestkrachtig spreken: als een overdaad aan goudschaaltjes, om je woorden op te wegen. Maar wat je echt wilt, is dat je woorden de ander raken - niet op die open zenuw, maar in het hart. Dus: doordenk je onderwerp, je concrete boodschap en je woordkeuze nóg een keer, ook samen met anderen. Deze denkstap maakt jou en je preek weerbaar.

5) Zelfzorg

Zoek een liefdevolle en eerlijke *company of preachers* om je heen. Mensen die jouw dilemma's begrijpen en opbouwende feedback geven. Negeer anonieme reacties. En treft die storm een collega? Wees mild. Je hóeft er niet aan mee te doen.

Tot slot

'We zijn gedoemd tot kwetsbaarheid'. Dat was het antwoord van Geert Mak op het opportunistische geschetter van politici en nieuwsduiders na de moord op Theo van Gogh in 2004. Een zelfde antwoord roepen ook de opiniestormen in deze tijd in me op. De predikant mag en moet profeet zijn, juist nu: scherpe, kritische woorden zijn nodig. Maar breng ze prudent en wijs, als een liefdevol gist in een broeiende tijd. Als concrete hoop voor de ander, die ten diepste zoekt naar vrede. Ook al overschreeuwt hij zichzelf ondertussen op Facebook.